

Illetve Bereményi gesztusával egy másik, a szövegek értelmezésével, jelentésével, jelentőségével és a kultusszal kapcsolatos problematikára is felhívja a figyelmet: a dalszöveg esetében a zene és a szöveg mindig kölcsönösen egymást interpretáló viszonyban van, amely viszony mélyen meghatározza az előadóművészet lényegét is. Eddig a Bereményi-szövegeket elsősorban a zeneszerző-előadóművész — Cseh Tamás vagy éppen Másik János, Dés László, Presser Gábor, Udvaros Dorottya, Básti Juli — interpretációja felől értelmeztük, a kötet megjelenésével azonban versekként, a ráarakódott interpretációs réteg nélkül olvashatjuk őket. Máshonnan megközelítve: annak a kanonizáló gesztusnak lehetünk tanúi, melynek során a szövegek egyrészt elszakadnak attól a kultusztól, melynek megszületésüktől kezdve részesei voltak, másrészt az elszakadással és a fent említett írói eljárások — válogatás, szerkesztettség, kisebb szövegmódosítások — segítségével kezdenek beilleszkedni a huszadik század második felétől a kortársig terjedő irodalmi műalkotások jelentős korpuszába. „Ki akartam válogatni azokat a dalszövegeket, amiket versekké szeretnék nyilvánítani. Egészen más ugyanis olvasva, mint hallgatva. Van olyan dalszöveg, amelyik gyöngébb énekelve, olvasva viszont új értelmet nyer. Azért versek a címe, mert verseknek gondolom ezeket” — olvasható egy korábbi Bereményi-interjúban. Az persze kérdés, hogy a kiválogatott szövegek az írói szándékkal összhangban mennyire tudják levetkőzni a (kultuszon keresztül rájuk tapadt) jelentésrétegeket, illetve mennyire tudnak harminc-nyolcvan év távlatában beilleszkedni az irodalmi kánonba.

És — részben — mintha a kötetkompozícióban is ez a távlat fogalmazódna meg: az *Egy ember élete* ciklus a születéstől az öregkorig albumként kíséri végig egy életen, annak egzisztens élményein az anya nélkül eltelt gyermekkortól (*Így születtem*) az első szerelem veszélyein (*Fegyverszünet*), a hetvenes évek Budapest-élményén (*Budapest*) át egészen a félmúlt üresség-élményéig (*Megyek az utcán*), a hatvanhetedik év keserédes ízének megtapasztalásáig (*Születésnapodra*). Az *Antoine és Desiré* kissé szerencsétlen párosa mintha egy Fellini-filmből lépett volna ki, hogy Bereményi tolla alatt egymás és a kor groteszk tréfáinak célpontjává váljanak. Az *I love you so* ciklusban a régi szerelmeket olvashatjuk újra, azaz a régi szerelmek írónak újra: Helgáé, Veráé, Ács Marié és Tóth Mariann filmjei, a borgőzös, táncos esték, a veszekedések és magányos éjszakák. A *Rendszer-változ(tat[tat])ás* az elmúlt hatvan év, a Kádár-rendszer és a rendszerváltás utáni időszak — annak zűrzavarától egyre erősödő csalódottság érzésből megfogalmazódó — olykor közhelyektől sem

mentes kritikája, mely az *Alakmások* ciklus utolsó versében, a jól ismert költő-portrékat követve, az új évszázad ürességének, gondolatlanságának ostromlásában teljesedik ki: „A 21. századról, Descartes, mit mondjak, / mikor aki gondolkodik, az nincs? / És identitást egy nép másként nem nyerhet, / csakis vallás és kultúrkör szerint.”

Berményi Géza verseiben egy kor gondolkodásának vázlata rajzolódik ki az elmúlt ötven év tükrében, és a jellegzetes figurákon, érzelmeiken, hétköznapi gondjaikon, történettöredékeken keresztül — nem mellesleg erős kritikai felhanggal. A töredékek, bár nem olvashatóak össze egy fölöttes, kerek történetté, egészlegest alkotnak. Bereményi Géza költészete nem nevezhető direkt módon alanyi költészetnek, versei mögött azonban kibontakozik az az érzékeny alak, akit talán mégis nevezhetünk Bereményi Gézának. Mert minden bizonnyal ő az, aki a Kádár-rendszer tükrét tartja nekünk, és akinek a mosttal szembeni türelmetlenségét, keserűségét érezzük — miközben csapongunk egy kalandos élet történeteinek közt. (*Magvető*, Budapest, 2016)

SZMERKA DÁNIEL

HÁY JÁNOS: ORSZÁG, VÁROS, FIÚ, LÁNY

Háy János utazik. Határokat lép át, kultúrák mellett halad el, ha vele tartunk, ha elkötelezett olvasók vagyunk, aligha döntünk rosszul. Utazunk Európában és környékén, és azon kapjuk magunkat, valamint Háy Jánost, hogy ez az utazás bizony a Háyland kilométerkőtől a Háyland kilométerkőig tart. A szerző nem hagyja el a tőle megszokott és szeretett, iróniával és fanyar humorral kecsgetett stílust, oly módon nem, hogy aki szokványos útirajzokra számít, mindenben részesül, kivéve a szokványos útirajzokat.

A szerzővel együtt térképezhetjük fel a különböző neveken szólított kísértet belengte Európát. Üthetjük a nyomát bottal és Háyjal. Járhatunk a globalizáció, a piacgazdaság, a terméké silányult jólét után. És mit deríthetünk még fel? A szabadságot. Hol a helye, hol van a helyén? Helyén van-e ott, ahol feltételezzük, ahol hisszük, hogy ott van? Hiszünk-e még benne? A szabadság állapot, adottság vagy történetesen érték meghatározó, képlekenységében is állandóságra törekvő fogalom? Nos, a szerző keresi és találja a választ, kínál nem egy nyugtalan meghatározást, körbeír a szabadság kerülete.

Szűcs Attila *Nappali a Kádár villában* című képe a változás szelében átalakult szobát ábrázol, ahol a plafon felől érkező lapok és a tapintható zűrzavar egy régi világrend vége és egy új kezdete

határán történik. A lapok még nem érték el a talajt, nem tudható, a rajtuk szereplő írás milyen emlékeztetést fogad el, milyen irányba, milyen erőviszonyok mentén ér cél. Ez a kép ugrott be az európai országokban tett utazásokról szóló szövegek olvastán, hogy tulajdonképpen fogalmunk sincs, milyen fázisban van Európa, hova tart, és hogy ehhez melyik nyelvi megnyilvánulás tűnne a legszerencsésebbnek. „Jobb félni, mint megijedni. Bár Európa, úgy tűnik, inkább az ijedtségre épít. Törököt fogott és nem veszi észre, hogy nem ereszti. Járunk-kelünk a világban, utazunk és szórakozunk, a cél a minél hosszabb szabadság, míg a harmadik világ »jöttmentjei« életben tartják a szolgáltatást, a német nagyvárosok gyorséttermei arab és török kézen vannak, de a kisvárosokban feltűnnek a sertepertelő kínaiak és vietnamiak, hogy az élményvadászatban kitikkadt turistákat feltáplálják egy-két keleti ízzel.”

Kritikus utazóval van dolgunk, aki a dolgok bátor megnevezője, a jelenségek bátor néven illetője, aki a csábító szemfényvesztésnek nem enged teret, azonban határt szab, jókorát. Egy-egy megfigyelése pontos és szép, holott nem egyszer a pesszimizmus tükrökben verődik vissza, aminek következtében egy-egy városról úgy kerül le a mítosz és a köréje hosszú idők fáradhatatlan munkája építette rózsaszín legenda, mint sósav segítségével a letapadt vízkő. Könnyűszerrel, a valóság mindenhatóságának szerezve érvényt. Itt a józan ítékezés gesztusa az egyeduralgoló. A tiszta ész.

Legyen Háy János bármilyen messze Magyarországtól, annyira nem kerülhet tőle távol, hogy ne gondolkodjon róla, ne vesse össze az itthon tapasztaltakat a külhonban szerzett tapasztalatokkal, ezekből vonva végül le a megfelelő és sokszor kiábrándító konzekvenciát. Járjon szerte a világban, otthon van, avagy nincs otthon épp, az otthonossághoz rendelt fogalmak egy-egy jellemzője felbukkan a külföldi városok egyikében-másikában, azonban a kívülállás fojtogató atmoszférája nem szűnik meg a hazai ízek és gondok újbóli birtokbavétele nélkül. A világtérképen Magyarország látszódik át. Az otthontalansággal kibélelt otthon. A bármikor konfliktusra kapható támaszpont. Haza, három ponttal a végén. A lehúzó ág. És néha a gesztusértékű összehasonlítás. „Az indiai kultúra nem reflektív, mint a miénk. A vicc, a humor jelen van, de az ironia, a cinizmus idegen a társadalomtól. A dolgok megnevezése valóban a dolgokat jelenti. A világ egyenes és direkt megragadása uralja a kommunikációt. A hamisjátékra, a csalafintaságra nincs idő. Az öröm öröm, a fájdalom fájdalom, és a tíz rúpia tíz rúpia.”

Fogyasztókritikusság, a globális világrend működéséről, valamint működésképtelenségéről, az abból adódó sokszínűségükben utánozhatatlan problémák és egy ideje gyökeret vert frusztrációk meglétéről alkotott vélemény nem kínál sok jót, hát még ha mindezt a felgyülemlett zaklatottság érzésével és tévútjaival egészítjük ki — úgy fog tűnni, hogy a jó kis helynek elkönyvelt Európa-kép szempillantás alatt megsemmisül. Háy érzi ezt, és nem hagyja nyelvé nélkül.

Jussunk a meglátogatott városok sűrűjébe, vegyük fel a város lüktetése diktálta ritmust, olyan érzés kerít hatalmába, amely az idegenséggel rokon, a periférián maradók szemlélődésével kíván azonos lenni, mert, mint az sejtethető, a periférián szemlélődés közelebb visz egyes nem kívánt, ám annál fontosabb dolgok megfogalmazásához, és megkönnyíti a kitérést az elfogultság útjából. A kalandra hívó szövegek a szélen tartózkodás jótékony melegét elfogadva vesznek tudomást a meglátogatott városokról, de mintha csipesszel érintenénk meg az országokat és kultúrájukat, kényesen, ezzel azonban csapdába esünk és az előre legyártott benyomások vitrinhidegében tengődünk. Jót tett volna, ha egy kicsit háttérbe húzódik a szerző és pesszimizmusa, az országokat hozva előtérbe.

Háy János utazott. Határokat lépett át, kultúrák mellett haladt el, vele tartottunk, elkötelezett olvasók. Jól jártunk-e vagy rosszul, mindenki magában döntse el. (*Európa*, Budapest, 2016)

AYHAN GÖKHAN

KEMÉNY ISTVÁN: LÚDBŐR Esszék

Valahol folyton akörül toporog a gondolat, hogy mi is a lényeg, mi az alapja és meddig ér, ha láthatóan nem a végtelenbe tör. Tétova tűnődések, szelídek, gyakran elkanyarodnak a főcspástól, s leginkább a gondolkodóra, a gondolkodás folyamatára reflektálók: nem azt tudjuk meg belőlük, hogy milyenek a dolgok, hanem hogy hogyan hatottak a szerzőre. Erre utal a tudományoskodástól, „nagy” szavaktól következetesen ódzkodó (címadó) megfogalmazás is, hiszen a katarzis szó úgyszólván a személyről leválasztott, önmagában álló megrendülés lenne. Kemény István írásai pedig ezzel szemben nem mondanak le a személyesség igényéről. Szövegei nem személyesre hangszereltek, hanem valóban személyesek. Ettől válnak hitelessé: elhihető vagy akár vitatható, de mindenképpen továbbgondolandó értelmezések, párhuzamok születtek.

A találkozások pillanata, körülményei fontosak Kemény számára. Hosszan eltöpreng Ottlik-